

การสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างสมดุลและเหมาะสมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

นภาพร สิงห์นวล^{1*} พัชรารณ จันทรนาฏ²

Fostering Happiness and Enhancing Quality of Life through Balanced and Appropriate Community Participation: A Case Study of Klong Nam Sai Subdistrict, Aranyaprathet District, Sa Kaeo Province

Napaporn Singnual^{1*} Patcharaporn Jantarakast²

Received 11/06/2025 Revised 24/09/2025 Accepted 20/10/2025

<https://doi.org/10.60101/jla.2025.6.2.8111>

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว และ 2) ส่งเสริมให้คนในชุมชนสร้างสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสม กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนในชุมชนตำบลคลองน้ำใส จำนวน 25 คน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research - PAR) โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า สภาพการณ์ของชุมชนตำบลคลองน้ำใส เป็นตำบลที่อยู่ติดชายแดนประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย แบ่งเขตการปกครองเป็น 12 หมู่บ้าน สภาพพื้นที่เป็นที่ลาดเอียงและที่ราบเชิงเขา ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวและดินปนทราย มีแหล่งน้ำดี เหมาะสำหรับทำการเกษตรครบวงจร ทำไร่ และสวนผลไม้ และมีการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศเนื่องจากเป็นพื้นที่ติดกับกัมพูชา ด้านศักยภาพของชุมชนตำบลคลองน้ำใส จากการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT Analysis พบว่าชุมชนมีศักยภาพ 4 ด้านที่สำคัญ ประกอบด้วย ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม สำหรับการส่งเสริมให้คนในชุมชนสร้างสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสมผ่านกิจกรรมยกระดับคุณภาพชีวิตและการยกระดับรายได้ให้กับคนในชุมชน เพื่อตอบโจทย์ชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจด้วยการสร้างอัตลักษณ์ลายผลิตภัณฑ์ใหม่และยกระดับผลิตภัณฑ์จากการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนบนผืนผ้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เกิดเป็นผลผลิต ผลิตภัณฑ์ และผลกระทบ 3 ด้านต่อชุมชน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

คำสำคัญ: การสร้างสุข การยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างสมดุล กระบวนการมีส่วนร่วม

¹ หลักสูตรนวัตกรรมการบริหารปกครองและการประกอบการเพื่อสังคม วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Master of Arts Program in Innovative Governance and Social Entrepreneurship, College of Innovative Management, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

² หลักสูตรการจัดการบริการและการโรงแรม วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

Bachelor of Arts Program in Hospitality and Hotel Management, College of Innovative Management, Valaya Alongkorn Rajabhat University under the Royal Patronage

E-mail: ¹napaporn.sing@vru.ac.th ²patcharaporn.jan@vru.ac.th

* Corresponding author e-mail: napaporn.sing@vru.ac.th

Abstract

The purposes of this research were 1) to examine the current conditions and potential of Klong Nam Sai Subdistrict, Aranyaprathet District, Sa Kaeo Province, and 2) to promote community happiness and enhance the quality of life in a balanced and appropriate manner. The study involved 25 participants from Klong Nam Sai Subdistrict, utilizing Participatory Action Research (PAR) to foster community participation throughout the research process. The findings revealed that Klong Nam Sai Subdistrict is located along the border of the Kingdom of Cambodia and is administratively divided into 12 villages. The area features sloping land and foothill plains with fertile clay and sandy loam soil. The subdistrict has abundant water resources and is suitable for integrated agriculture, including crop farming and fruit orchards. Its border location also facilitates ongoing cross-border trade. A SWOT analysis indicated that the community possesses four key areas of potential: 1) geographic and environmental resources, 2) community management capacity, 3) community activities and processes, and 4) levels of community participation. The initiatives aimed to promote happiness and enhance quality of life by organizing activities that improved living conditions and increased community income. These included the development of environmentally friendly, textile-based products that represent the community's cultural uniqueness. The implementation generated tangible outputs, outcomes, and impacts across three dimensions: economic, social, and environmental.

Keywords: happiness promotion, balanced quality of life enhancement, participatory process

บทนำ

การพัฒนาประเทศในปัจจุบันไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งด้านกายภาพ จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่มีความหลากหลายด้านทุนทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ความสุข” โดยใช้ดัชนีชี้วัดความ “อยู่เย็น เป็นสุข” ของชุมชนหรือความสุขมวลรวมชุมชน (Gross Village Happiness) 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) สุขภาวะดี 2) เศรษฐกิจเข้มแข็งเป็นธรรม 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) การบริหารจัดการชุมชนดี 5) สภาพแวดล้อมดีมีสมดุล และ 6) ประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล ซึ่งสามารถสะท้อนระดับความสุขที่สอดคล้องกับบริบทของครัวเรือน กระบวนการและขั้นตอนในการประเมินความสุขมวลรวมชุมชน เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการศึกษาแนวทางกระบวนการและขั้นตอนในการประเมินความสุขมวลรวมชุมชนในการขับเคลื่อนงานพัฒนาเชิงพื้นที่ในมิติครัวเรือนยากจนและผู้ด้อยโอกาสได้ ซึ่งได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นในฐานะเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) แนวทางการสร้างความสุขอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัย “กระบวนการมีส่วนร่วม” (Participatory Process) จากทุกภาคส่วนในชุมชนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาเกิดจากฐานคิดและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนเอง (Pretty, 1995) อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาทุนมนุษย์ และการจัดการตนเอง ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง

ชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นชุมชนชายแดนที่มีศักยภาพทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และเครือข่ายชุมชน แต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน เช่น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสในการเข้าถึงบริการสาธารณะ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน แม้จะมีหน่วยงานรัฐและองค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน แต่ยังคงขาดการบูรณาการและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากคนในชุมชน ดังนั้นการศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพของชุมชนตำบลคลองน้ำใส รวมถึงการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีบทบาทในการสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตด้วยตนเอง จึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็น

การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือในการเสริมพลัง (Empowerment) และสร้างความเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการพัฒนา ซึ่งจะช่วยให้เกิดผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม) ที่มุ่งหวังให้ทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเท่าเทียม (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
2. เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) (อุทัยทิพย์ เจียวิวรรธน์กุล, 2553) โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Person) และการอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสามเส้า และการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Streubert & Carpenter, 1995) ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพชุมชน โดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Person) โดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน บุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าว เป็นผู้ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน มีความเข้าใจและประสบการณ์ในพื้นที่ สามารถอธิบายถึงศักยภาพ จุดแข็ง และข้อจำกัดของพื้นที่ได้ชัดเจน
2. ระยะที่ 2 ส่งเสริมให้คนในชุมชนสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสม โดยการนำข้อมูลจากการวิเคราะห์ในระยะที่ 1 เพื่อกำหนดกิจกรรมสร้างความสุขและยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตและรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยกำหนดผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 25 คน จากสมาชิกของกลุ่มอาชีพด้านการทอผ้าของตำบลคลองน้ำใส จากจำนวน 12 หมู่บ้าน ซึ่งมีความรู้พื้นฐานด้านการทอผ้า

โดยการวิจัยทั้ง 2 ระยะ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยได้ดำเนินการตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ 1) ศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพชุมชน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้สะท้อนปัญหา แสดงความคิดเห็น โดยการใช้เครื่องมือ คือ การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่ม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงและข้อมูลที่จำเป็น โดยคำถามเป็นแบบปลายเปิด มีลักษณะยืดหยุ่น เหมือนการสนทนา เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจนหรือไม่ทราบปรากฏการณ์ที่เพียงพอ (Merriam, 2007) 2) การกำหนดปัญหา เพื่อให้ได้ข้อสรุปจากคนในชุมชนถึงความต้องการแก้ไข และพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและสรุปถึงสิ่งที่ชุมชนต้องการ เพื่อให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นและสร้างความสุขได้อย่างสมดุลและยั่งยืน คือ การกำหนดกิจกรรมยกระดับคุณภาพชีวิตและยกระดับรายได้ นำไปสู่การสร้างความสุข และ 3) ออกแบบกิจกรรมโดยชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานวิจัยด้วย

ผลการวิจัย

1. สภาพการณ์ของชุมชนตำบลคลองน้ำใส พบว่า เป็นตำบลที่อยู่ติดชายแดนประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย แบ่งเขตการปกครองเป็น 12 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1-12 สภาพพื้นที่เป็นที่ลาดเอียงและที่ราบเชิงเขา ส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวและดินปนทราย มีแหล่งน้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดปี พื้นที่ส่วนใหญ่จึงใช้น้ำฝนเป็นหลักในการทำเกษตรกรรมปลูกข้าว ทำไร่ และสวนผลไม้ และมีการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศเนื่องจากเป็นพื้นที่ติดกับกัมพูชา ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำไร่ และการทำสวน มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริม เช่น การเลี้ยง

ไก่ กบ เป็ด โค กระบือ และสุกร สถานภาพด้านรายได้ การบริการมีรีสอร์ท จำนวน 1 แห่ง และห้องพัก 5 แห่ง ด้านการท่องเที่ยว มีปราสาทเขาน้อยสีชมพูเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีโรงงานประเภทตัดเย็บเสื้อผ้า และโรงงานในครัวเรือน

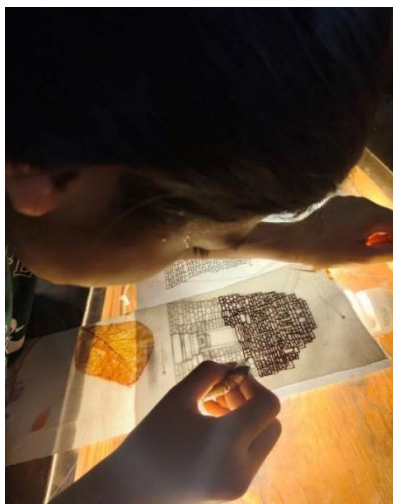
ด้านศักยภาพของชุมชนตำบลคลองน้ำใส จากการวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือ SWOT Analysis พบว่าชุมชนมีศักยภาพ 4 ด้านที่สำคัญ คือ 1) ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคือปราสาทเขาน้อยสีชมพู มีการค้นพบซากฟอสซิลในบริเวณดังกล่าวด้วย และยังมีการขุดค้นพบหลักศิลาที่วัดกุดหิน 2) ด้านการจัดการ พื้นที่ตำบลคลองน้ำใสอยู่ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ดังนั้นนโยบายรัฐบาลสามารถผลักดันเรื่องนิคมอุตสาหกรรมและการค้าชายแดน นอกจากนี้ พื้นที่ตำบลคลองน้ำใสทั้ง 12 หมู่บ้านยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรม และภาษาถิ่น (ภาษาญ้อ) 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ตำบลคลองน้ำใสมีกิจกรรมเดินขึ้นปราสาทเขาน้อยสีชมพู การไหว้พระเกจิที่วัดเกิดน้ำใส ดูหลักศิลาวัดกุดหิน และการทำผ้ามัดย้อมจากสีกาบมะพร้าว และ 4) ด้านการมีส่วนร่วม ตำบลคลองน้ำใสมีการบริหารจัดการแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชุมชน

2. การส่งเสริมให้คนในชุมชนสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสม จากการออกแบบกิจกรรม 2 กิจกรรม และดำเนินการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน สรุปได้ดังนี้

2.1 กิจกรรมการสร้างอัตลักษณ์ลายผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันนำเสนอสิ่งที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำมาถอดลายและถ่ายทอดออกมาเป็นลวดลายที่จะนำมาพิมพ์ลงในผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชน พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตกลงร่วมกันเลือกปราสาทเขาน้อยสีชมพู ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เป็นการสร้าง “พื้นที่ความหมาย” ร่วมของชุมชนผ่านการเลือก “ปราสาทเขาน้อยสีชมพู” เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความภูมิใจ และเป็นสิ่งที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพ 1

การถอดลวดลายอัตลักษณ์ปราสาทเขาน้อยสีชมพูตำบลคลองน้ำใส อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

2.2 กิจกรรมยกระดับผลิตภัณฑ์จากการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เมื่อถอดลวดลายอัตลักษณ์ปราสาทเขาน้อยสีชมพูเป็นลวดลายเส้นทองและนำมาเข้าสู่การพิมพ์ลวดลายลงบนผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชน 3 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ 1) หมวก 2) กระเป๋าคลัทช์ และ 3) พวงกุญแจ โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตั้งแต่การพิมพ์ลาย การทำโครงร่าง ตัดเย็บ จนกระทั่งได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สวยงามและสามารถจำหน่ายโดยการนำไปจำหน่ายในงานต่าง ๆ ที่ทางจังหวัดสระแก้วจัดขึ้นเป็นประจำ และจำหน่ายผ่านทางร้าน Market place ของมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ รวมถึงช่องทางออนไลน์อื่น ๆ เกิดเป็นรายได้สู่ชุมชน นำมาซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชนไม่เพียงเพื่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่เป็นการสื่อสารคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วย ดังภาพที่ 2

ภาพ 2

ผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

จากภาพรวมทั้ง 2 กิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดำเนินโครงการ คณะผู้วิจัยได้สะท้อนผลตอบรับและสิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถอดบทเรียนร่วมกัน นำมาสู่การวัดมวลความสุข (GVH) ของคนในชุมชน ด้วยการวัด “ความสุขมวลรวม ชุมชน” (Gross Village Happiness : GVH) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและการดำเนินชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน โดยจะวัดความสำเร็จจากความสุขของคนในชุมชน ในระดับบุคคลและระดับครอบครัว โดยกระบวนการประเมินแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อรับทราบระดับความรู้สึกพึงพอใจ สบายใจ ไม่กังวลในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ในชุมชนสอบถามความรู้สึกครอบครัวว่า “ในสถานการณ์ปัจจุบันคิดว่ามีความสุขระดับใดจากคะแนนเต็มสิบ” โดยไม่กำหนดตัวชี้วัด (นิสิต จันทร์สมวงศ์, 2561) พบว่า โปรวัดความสุขของชุมชนตำบลคลองน้ำใส อยู่ในระดับ “อยู่เย็น เป็นสุข” ได้ค่าร้อยละความสุขมวลรวมอยู่ที่ร้อยละ 84.08 ดังตารางที่ 1 และภาพที่ 3

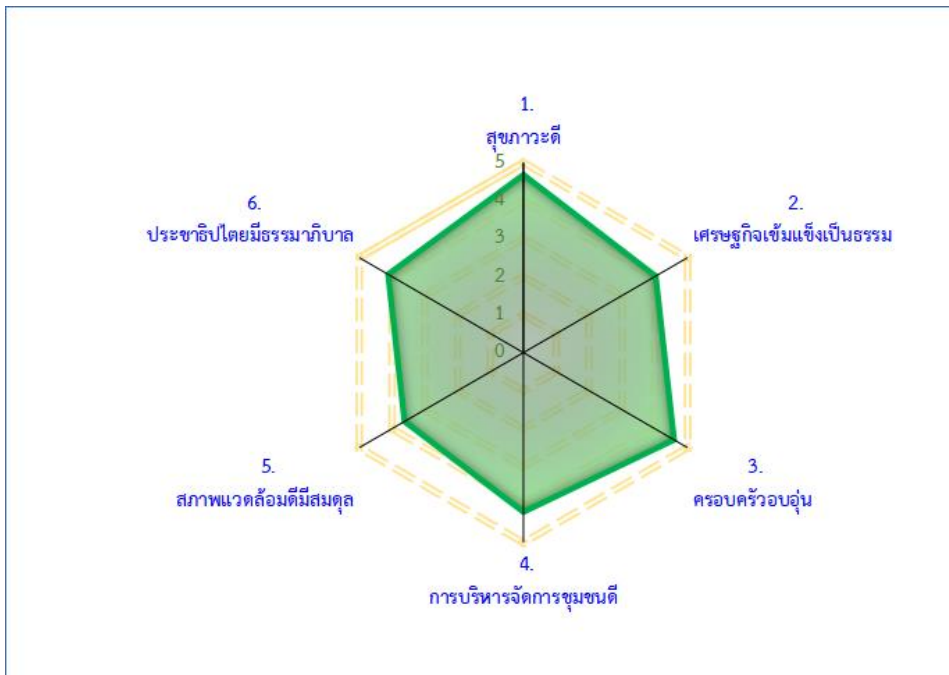
ตาราง 1

ร้อยละความสุขมวลรวม (GVH) ของครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ

องค์ประกอบ	ค่าคะแนน
1. สุขภาวะดี	4.68
2. เศรษฐกิจเข้มแข็งเป็นธรรม	4.03
3. ครอบครัวอบอุ่น	4.59
4. การบริหารจัดการชุมชนดี	4.19
5. สภาพแวดล้อมดีมีสมดุล	3.62
6. ประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล	4.12
ร้อยละความสุขมวลรวม (GVH)	84.08

ภาพ 3

สรุปผลการประเมินความสุขมวลรวม (GVH) ชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ผลจากตารางที่ 1 และภาพที่ 3 พบว่า ความสุขมวลรวมด้านสุขภาวะดี มีคะแนนมากที่สุด เท่ากับ 4.68 คะแนน รองลงมา คือ ครอบครัวอบอุ่น เท่ากับ 4.59 คะแนน และการบริหารจัดการชุมชนดี มีคะแนน 4.19 คะแนน ซึ่งการวัดผลด้วยดัชนี GVH เป็นการสะท้อนความสมดุลของสุขภาพกาย สุขภาวะจิตใจ ความสัมพันธ์ และเศรษฐกิจของคนในชุมชน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างสมดุลและเหมาะสมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนตำบลคลองน้ำใส อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว พบว่า

การศึกษาสภาพการณ์และศักยภาพของชุมชนตำบลคลองน้ำใส พบว่า ชุมชนมีศักยภาพ 4 ด้านที่สำคัญ คือ 1) ด้านพื้นที่ มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคือปราสาทเขาน้อยสิขมพู มีการค้นพบซากฟอสซิลในบริเวณดังกล่าวด้วย และยังมีแหล่งขุดค้นพบหลักศิลาที่วัดกุดหิน 2) ด้านการจัดการ พื้นที่ตำบลคลองน้ำใสอยู่ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ดังนั้นนโยบายรัฐบาลสามารถผลักดันเรื่องนิคมอุตสาหกรรมและการค้าชายแดน นอกจากนี้พื้นที่ตำบลคลองน้ำใสทั้ง 12 หมู่บ้าน ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น หัตถกรรม และภาษาถิ่น (ภาษาญ้อ) 3) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ตำบลคลองน้ำใสมีกิจกรรมเดินขึ้นปราสาทเขาน้อยสิขมพู การไหว้พระเกจิที่วัดเกิดน้ำใส ดูหลักศิลาวัดกุดหิน และการทำผ้ามัดย้อมจากสีจากมะพร้าว และ 4) ด้านการมีส่วนร่วม ตำบลคลองน้ำใสมีการบริหารจัดการแผนพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ นภาพร สิงห์นวล และพรนภา เตียสุธิกุล (2564) ได้ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว พบว่า บ้านคลองอารางมีศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้านศักยภาพชุมชน ในด้านมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สอดคล้องวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในท้องถิ่นได้ในอนาคต รวมถึงการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวชัดเจน ศักยภาพชุมชนในด้านวิถีชีวิตชุมชน มีแหล่งท่องเที่ยววิถีชีวิตเกษตร เช่น การทำเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แหล่งท่องเที่ยวที่มีทัศนียภาพโดยรอบที่สวยงาม เช่น สระหลวง Sky walk และเส้นทางป่าชุมชน เป็นต้น มีพิธีบวงสรวงในบริเวณเขตป่าชุมชนของบ้านคลองอาราง และการละเล่นนางด้ง ศักยภาพด้าน

ทรัพยากรบุคคลของชุมชน คือ ประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี มีความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลจากการมีผู้นำเข้มแข็งและมีวิสัยทัศน์ ทำให้บ้านคลองอารางเป็นชุมชนเข้มแข็ง นำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการมีแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชนภายใต้การนำของผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยเห็นว่า ศักยภาพทั้ง 4 ด้านของตำบลคลองน้ำใสเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักในการสร้างความยั่งยืน เนื่องจากการพัฒนาที่เกิดจาก “ภายในชุมชน” จะช่วยเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความเป็นเจ้าของ และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระยะยาว อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Pretty (1995) ที่กล่าวว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ แต่ยังช่วยเพิ่มพลังทางสังคม (Social Empowerment) และสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสุขและยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างสมดุลและเหมาะสม จากการดำเนินการวิจัยผ่านกิจกรรม 2 กิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมได้ดำเนินการร่วมกัน พบว่า โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันนำเสนอสิ่งที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน ตกลงร่วมกันเลือก “ปราสาทเขาน้อยสี่ชมพู” ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เป็นสิ่งที่สื่อถึงความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน และแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในชุมชนร่วมกัน และกิจกรรมยกระดับผลิตภัณฑ์จากการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน เมื่อถอดทลายอัตลักษณ์ปราสาทเขาน้อยสี่ชมพูเป็นทลายเส้นทองและนำมาเข้าสู่การพิมพ์ทลายลงบนผลิตภัณฑ์ใหม่ของชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ตั้งแต่การพิมพ์ลาย การทำโครงร่างแบบผลิตภัณฑ์ การตัดเย็บ จนกระทั่งได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่สวยงามและสามารถจำหน่าย เกิดรายได้สู่ชุมชน นำมาซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นำมาสู่ผลการวัดมวลความสุข (GVH) ของคนในชุมชน อยู่ในระดับ “อยู่เย็น เป็นสุข” สอดคล้องกับการศึกษาของ กัลยา ยศคำลือ และอิสริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ (2563) เรื่อง การมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์สำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านท่าตีหมี่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่า กระบวนการเรียนรู้แบบพหุปัญญาสร้างอัตลักษณ์ชุมชน รูปแบบการใช้ปัญญาด้านภาษา (ท้องถิ่นไทยเลย) และภูมิปัญญาด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของผู้ในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตึงศักยภาพ ชุมชน วิถีชีวิต ความเชื่อและประเพณีของชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมสร้างอัตลักษณ์ชุมชนขึ้นมาใหม่ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชาตีหมี่สมุนไพรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านท่าตีหมี่ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ คือ ชาตีหมี่ดอกอัญชัน ชาตีหมี่ดอกกระเจียบ และชาตีหมี่ดอกดาวเรือง โดยใช้อัตลักษณ์ชุมชน คือ ตันตีหมี่ แม่น้ำทาเป็นตราบรรจุภัณฑ์ และสอดคล้องกับการศึกษาของ เกษม ภูณาศรี และคณะ (2560) เรื่อง การเลือกเอกลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยชมพู พบว่า ช่างแม่ตะมานเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งถูกใช้เป็นทางเลือกในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบและออกแบบตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ รวมถึงป้ายประชาสัมพันธ์นำไปใช้ทำกลยุทธ์ทางการตลาด นอกจากนี้ทำให้ได้แบบจำลองสำหรับนำไปส่งเสริมยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของอาชีพในชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ควรเน้นการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวหรือเทศกาลที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น เทศกาลชมปราสาทเขาน้อยสี่ชมพู หรือกิจกรรมเดินชมชนเล้าเรื่อง ฯลฯ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นไปพร้อมกัน
2. หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทมากขึ้นในการกำหนดทิศทางการพัฒนา โดยยึดรากฐานจากวัฒนธรรมภูมิปัญญา และอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น
3. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณและกลไกเชิงนโยบายที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์เอกลักษณ์ท้องถิ่นเข้ากับการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เนื่องจากปัจจุบันชุมชนยังขาดงบประมาณสำหรับการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรจัดเวทีชุมชนแบบมีส่วนร่วม เช่น เวทีพูดคุย/ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อค้นหาจุดเด่นของชุมชนที่คนในพื้นที่ภาคภูมิใจ เช่น กรณีปราสาทเขาน้อยสี่ชมพู

2. ใช้แบบสำรวจ GVH อย่างง่ายร่วมกับการสนทนากลุ่ม เพื่อสะท้อนความรู้สึกที่แท้จริงของคนในชุมชนและใช้ปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

3. คัดเลือกผู้นำชุมชน เยาวชน หรือกลุ่มอาสาสมัคร เพื่อรับการฝึกอบรมด้านการบริหารจัดการกิจกรรมชุมชน พัฒนาผลิตภัณฑ์ และการประเมินความสุขชุมชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- เกษม กุณาศรี, ชนิตา พันธุ์มณี, สมบัติ สิงฆราช, สุภา สุเทพ, และดวงตา สุเทพ. (2560). การเลือกเอกลักษณ์ท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยชมพู. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Science)*, 10(4), 86-97.
- กัลยา ยศคำสือ และอิสริยาภรณ์ ชัยกุลหาบ. (2563). การมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์สำหรับพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านท่าดีหมี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติทางรัฐประศาสนศาสตร์ ครั้งที่ 10 วันที่ 27 พฤศจิกายน 2563*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี, ประเทศไทย.
- นภาพร สิงห์นวล และพรนภา เตียสุธิกุล. (2564). การศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนบ้านคลองอาราง ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 10(3), 143-154.
- นิสิต จันทรสมวงศ์. (2561). *หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง: การส่งเสริมประชาธิปไตยและสร้างความสุขมวลรวมชุมชน (Gross Village Happiness: GVH)*. สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580*. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อุทัยทิพย์ เจียวิวรรณ์กุล. (2553). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : แนวคิด หลักการและบทเรียน*. พี.เอ.อีฟวิ่ง.
- Merriam, S. B.. (2009). *Qualitative Research, A guide to Design and Implementation*. John Wiley & Son.
- Pretty, J.N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. *World Development*, 23, 1247-1263. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(95\)00046-F](https://doi.org/10.1016/0305-750X(95)00046-F)
- Streubert, H. J. & Carpenter, D. R. (1995). *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*. J. B. Lippincott Company.